

2. SELSKÝ ŘÁD

DOKUMENT:

Griespekův řád selský čili artikulové soudní na panství Nelahozevském z roku 1588

Artikulové oznámení při soudu lidem, jak a v čem se zachovati a vyvarovati mají, podle jistého poručení J Mti pána dědičného panství Nelahozeveského. 1588

Florián Griespek z Griespachu, na Kaceřově, Rožmitále a Nelahozevsi, Jeho Milosti Císařské rada, poroučeti ráčí všechněm poddaným svým na panství svém Nelahozevském podle níže položenéjch oznámení artikulů, jakž obyčej a řád chvalitebný ukazuje, aby se jeden každý tak a nejináč pod skutečným trestáním zachoval.

1. Předkem a nejprve na slovo boží do kostela jeden každý, když se služba boží doma aneb jinde, tu kdež náleží, děje, též i ve dni sváteční na kázání aby chodíval a čeládku svou také k tomu jměl a přidržel. Jestliže by pak který soused toho zanedbával, ani sám doma jsa nešel aneb čeládky své nevypravil, ten každý deset kop gr. Pokuty dáti povinen bude. A na to pozorné kostelníci zřízení, kdo v kostele jest a kdo není, shlídnutí míti mají a takového hned před rychtáře obeslati, a takové pokuty rychtář aby povinen byl dopomoci; a pakli by té pokuty neměl, tehdy vězením aby trestán byl. A taková pokuta, co od koho vybrána bude, kostelníci do registříků sobě vepsati dáti mají a každé čtyři neděla na zámek týž registřík ukazovati mají: co se pak té pokuty sejde, ta nejinam než k potřebám zádušním obrácena býti má.

2. Všelijací neřádové, kteří by byli proti pánu Bohu všemohoucímu. ti aby zastaveni byli a žádnému všelijakým způsobem trpíni nebyli. Jestliže by se pak co toho nanáležitého dopouštěl, buď kdokoli, ten každý má dostatečně k vejstraže a ku příkladu trestán býti jiným.

3. Lání, všelijaká přísahání, hromování, nevážná mluvení, buď z ožralství, buď z oumyslnosti, ty se všm přísně zapovídají. A vám rychtáři a košeli, slyšíc to od koho koliv aneb zprávu maje o kom, že by se kdo toho dopustil, přísně se poroučí, abyšte takového z vejstupku učiněného trestali; a jestliže by jednou i podruhé toho nepřestal, a více se dopouštěl. O takovém se pánu aneb ouředníku oznámiti má dále, jakož to vrchnost bude věděti, jemu to jak přetrhouti. Jestliže by pak ouřad toho dopouštěli a nepřetrhovali, jakž tato záповeď obsahuje, o to mají dostatečně skutečným trestáním k vejstraže jiným trestání býti, tak aby v tom dobrý a chvalitebný řád zachován byl.

4. Jeho Milosti pánu aby jeden každý z poddaných ve všem věrnost a poslušnost poddanou i proti tomu každému na místě od JMti ustanovenému zachoval; neb tomu – jakž písmo velí: poddání buďte vrchnosti své pro Boha, neb vrchnost jest zřízena od Boha k ochraně dobrých a ku pomstě zlých, ne nadarmo meč nese, než aby se jí poddanost bála; a kdož by se vrchnosti protivil, zřízení božímu /s. 323/ by se protivil – jeden každý je povinen jest [dosti] činiti. Protož můž se každý věděti v tom, jak podle tohoto předložení zachovati.

5. Rychtářův a konšeluo od JMti pána zřízených abyšte všickni poslušni byli pod přísným trestáním na zdraví i na penězích, jiným ku příkladu.

6. Peníze sirotčí a purkrechtní aby na právě a ne pokoutně kladeny byly, aby v tom zmatku nebylo.

7. Kdož by komu grunt a statek prodal, to aby sobě tím neodkládaje do register gruntovních, zač a za jakou summu co prodáno, zapsati sal, tak aby z toho najaké nesnáze a zmatkové nepošli a naposledy i škody skrz to nezašly.

8. Rolí a luk aby jedni druhým bez vědomí Jmti pána aneb ouředníka nazastavovali, ani od gruntův neodprodávali. Pakli by se kdo toho dopustil a rolí neb louky od gruntův rozzastavoval aneb odprodal, o to všechno přijíti má, a k tomu trestání skutečného i pokuty neujde.

9. Jedni na druhých gruntech aby (kromě nápolku, však s jistým vědomím i dovolením pána neb ouředníka) nevosívali, než aby každý k svému užitku hleděl ne své rolí vosívati a rolí nezpušťovati; a to pod přísným trestáním a pokutou. kteříž by pak od koho bud' dědin neb luk něco v zástavě měli, to aby hned od dneška v týmdni

10. A zase navrátiti povinni byli, pod pokutou 10 kop grošů českých, a dvě neděle vězením trestán býti má.

11. Souhrady a ploty, ty aby dělali a spravovali, kdež jest toho potřeba, aby jedni druhým škody bud'to dobytky neb jináče nedělali: kdož by pak toho neučinil, o to skutečně trestán býti má.

12. Ourok aby vybírán a spravován byl ode všech zouplna konečně ve dvou nedělích před sv. jirím aneb před sv. Havlem na minci dobré české, a při tom času kdož by nespravil, čímž by povinen byl, má o to dostatečně trestán býti.

13. Strany pak ohně, jakž se toho mnoho nachází, že skrz neopatření, a zvlášt' od čeládky nešetrný a neváživý ano i hospodáře mnohého nadbanlivého, škoda nemalá se ohněm shoření, nercili jednomu, ale mnohým děje: protož rychtáři a konšelé k tomu dostatečně každý čtyry neděle k jednomu každému sousedu, jak se u koho topí a jak se šetrně v svém domě má, dohlídejte a přísné domluvení a napomínání čiňte. Neb takový host nenadále přicházející jednomu každému vděčný není, jak ono přísloví: „u sousedů hoří, vodstav svýho,“ an možné není, jsouc obklíčen: i protož opatrnosti žádnému nezbejvá, je [sic, jim?] sluší časté napomínání činiti, nebo opatrností mnohé věci se předcházejí. A [s] světlem žádný aby nechodil do chlévů, do maštálí, do stodol a do komor, a zvláště pak s loucí, jak se to při mnohých nachází, bez lucerny. A přediava, pak konopě a lny v jizbách neb světnicích aby sušeny nebyly bez zvláštního opatření od ouřadu a s povolením jejich. Vohen' kdyby od koho vyšel, bud' ve dne nebo nočním časem, a ten že by hned pokřiku k hájení neudělal, až by se již oheň rozmohl: takový na hrdle trestán býti má. A když by koli vohen' z dopuštění božího vyšel, sousedé všickni i s čeládkou svou sběhnouti se mají a hájiti, vezmouce jeden každý z domu svého potřeby k tomu náležitý. K tomu ke všemu rychtář a konšelé obzvláštní pozor k jednomu každému jmíti mají, a na to opatření před rukami vždycky pohotově, jakožto žebříky a háky několika v domě rychtáře neb některého konšela s vědomostí vši obce mítí mají, to pod skutečným trestáním ouřadu se poroučí. A kdož by se v tom ve všem tak nezachoval a co toho dopustil, ten má každý na hrdle i na statku trestán býti, tak že se jím jeden každý káti má.

14. Když by koli od pána neb ouředníka do které vsi s zámku cedule poslána byla, hned jí sobě rychtář (a v nebytí doma rychtáře, tehdy starší konšel) přečísti dáti má, a oč se píše aneb vzkazuje, bez všelijakého zameškání a prodlévání aby to vykonáno a spraveno bylo, pod nemilostivým trestáním.

15. Krčmářové, kteří piva šenkují, neužívajíc v tom nižádného fortele, (jakž se to při mnohých nachází, že piva zjinačují pro svůj oužitek), aby podle spravedlnosti, buď to od lidí do domu braní a pitelům domácím i přespolní dávání, v tom se zachovali, jestliže by se toho čeho nenáležitěho který krčmář dopustil, má o to dostatečně pokutou i vězením trestán býti, a rychtář s konšely to opatrovati a k tomu dohlídati mají pod skutečným trestáním.

Také se krčmářům prikazuje, aby žádnému domácímu ani přespolnímu, kterýž by do krčmy proto toliko přišel, aby na řád pil, piva nedávali, leč by od něho prve braní vzata byla, dotud, dokudž (by) od něho zase domů jíti nechtěl. Jestliže by se pak který krčmář tak nezachoval, a skrze to v krčmě svády a bitvy by se staly, tehdy krčmář dostatečně a hodně o takovou věc přísně trestán a pokutován býti má.

Co se pak domácích sousedův a jiných poddaných panských dotýče, těm na dluh piva přes 30 grošů míšenských věřeno aby nebylo. Jestliže by pak který krčmář mimo tuto jistou záповěď věřil, na nižádným více každému krčmáři dopomoženo nebude, a k tomu trestání podle vyměření neujde. Též pak nočního sedání přílišně nenáležitěho, jakž se toho mnoho děje, nesmírně dopouštějíc do půl noci i přes noci až do dne pro nějaký svůj oužitek, což jest proti dobrému řádu, to přetrhovati a dopouštěti nemají pod nižádným vymyšleným způsobem a pod uvarováním nemilostivého trestání. Při tom se též oznamuje jednomu každému krčmáři, aby v domě svém povalečů, lotrů a kurev nepřechovávali, jakž to mnozí činí, že dopouštějí všelijaké neřády, rozpustilosti proti pánu Bohu. Jestliže by pak který krčmář takového zlého předsevzetí (se) dopustil, má dostatečně vězením trestán býti, a pokuty dvacet kop míš. propadnouti má, (v) to(m) nemaje žádné milosti užiti.

16. Rychtáři a konšelé abyšte hromady nedělali bez zvláštní potřeby panské, a když by se pak hromada obecní buď o panskou potřebu aneb obecní dělala, jeden každý souseď sám osobně do hromady choditi má. Který by pak zoumysla nepřišel, a jsa doma, na místě svém někoho nebo ženu, jakž mnozí ten obyčej mají, poslal, ten každý aby pokuty rychtáři a konšelům 10 grošů českých položil.

17. Her všelijakých, jakožto v karty, v kostky a v koule, ty se všechněm přísně zapovídají, aby jich u sebe nedopouštěli, buď vo peníze ani v krčmě vo pivo aneb oč koli, pod nižádným způsobem. Kdož by se pak toho dopustil a tak nezachoval, ten každý, buď který z hospodářů nebo krčmářů i s těm, kdož by hráli, dostatečně trestán býti má, a to pod pokutou 2 kop grošů českých, k tomu s pilností rychtář s konšely dohlídati mají, a takový neřády přetrhovati a netrpěti, taková pak pokuta má obrácena býti k obecnímu dobrému.

18. Prástek aby žádný u sebe nedopouštěl, a zvláště pacholkům a pacholatům, a kdož by je sebe dopouštěl, Jmti pánu pokuty bečku soli aby dal. Rychtář at' na to pozor se vši bedlivostí má, neprohlídajíc ani promíjejíc v tom nižádnému, kdož by se toho dopustil, o tom každém aby vrchností oznámil, a pakli by rychtář v tom se tak nezachoval, o tom věda, takovou pokutu bude též povinen.

19. Sirotků panských žádný aby sám sobě ani jiným nepřistavoval, než na zámek před vrchnost pána svého aneb ouředníka na den sv. Martina aby je stavěli, a ti mají podle vůle páně neb ouředníka v místa hodná v službu k jakézkoli práci obráceni býti, však bez ublížení a s dobrým jejich opatřením.

20. Sirotkům ani žádnému jinému bez vědomosti a povolení pána neb ouředníka na panství páně ani jinam aby žádných peněz z práva vydáváno nebylo, a to proto, že mnozí marně utrácí.

21. Sirotci, kteří jsou zběhli a před pána svého se nestavěli, těm aby povědino bylo, aby se zase navrátili konečně ve čtvrti letě, nechť-li o svou spravedlnost přijíjí.

22. Čeledi jedni druhým aby neloudili, a kdož by v tom shledán byl, má o to skutečně trestán býti, týž čeledi vandrovní, sběhlé od jiných hospodářů, podle zřízení zemského aby žádný bez listův a vědomí pána neb ouředníka nepřijímal, pakli by se kdo toho dopustil, pokutu podle vůle vrchnosti propadnouti má.

23. Co se dotejče nádenníkův a oukolníkuo i všelijakých jiných dělníků, podle svolení sněmovního všech třích stavův¹ aby se v placení za jakéžkoli díla tak a nejináč jeden každý zachoval a více nad uložení neplatili, a to pod pokutou podle vůle pána neb ouředníka.

24. Zhoubcův zemských všelijakých aby nepřechovávali ani jakým vymyšleným způsobem fedrovali, nýbrž stal-li by se od koho jaký pokřik, buď z domácích neb přespolních, jeden každý pomoci honiti má tak aby škůdci takoví právem /s.326/ obklíčení pro ochranu jednoho každého byli; to pod pokutou na hrdle trestám k vejstraze jednomu každému pro uvarování toho všeho.

25. Lovův a všech myslivostí v lesích, v řekách, v struhách, ty se všechněm zapovídají pod přísným trestáním. Jestliže by pak jeden do druhého to věděl, a na něj toho neoznámil vrchnosti aneb rychtáři, na kom by se to potomně shledalo, trestání hodného ujíjí nemá, [ne]jináče než ten, který by takové věci se dopustil, a při tom pokuty prostici soli dáti povinen bude beze vší milosti.

26. Kdož by z dobrých lidí myslivost provodil na panství JMti páně, buď s chrty, s ručnicí i jinak, při kterékoli vsi (zvláště z těch, jimž JMt pán myslivosti na gruntech svých zapověditi ráčil), hned, kdož by je uhlídal, aby oznámil rychtáři a konšelům, a oni aby hned vyšli a zvěděli, kdo jest, a to osvědčili a dali znáti na zámek pánu neb ouředníku. Pakli by stavu rytířského nebyl, aby jej vzali a na zámek pánu neb ouředníku přivedli. Pakli by se tak nezachovali, o to dostatečně trestání býti mají pod nemilostí.

27. Do lesuov panských aby žádný bez hajných nejezdili ani v nich nesekali. Jestliže by kdo v tom postižen byl, má od hejných vzat býti, a jako jiný zloděj na zámek přiveden a podle vůle páně trestání ujíjí nemá.

28. Kteří louky neb rolí vedle řeky panské mají, těm se o to přikazuje, aby břehů nezasekávali, a tokův nesužovali, tak aby voda [u] veliké povodni odpad volný míti mohla, a JMti pánu i vám taky škody nečinila, pod skutečným trestáním.

29. Strany přímluv aby se jeden každý k žádnému jinému neutíkal, než toliko ku pánu aneb ouředníku, neb od něho každý má spravedlivě opatřen býti beze všech darův. Pakli by kdo přes to jinde sobě přímluvy hledal, o takovou věc podle vůle páně trestán býti má.

¹ Z let 1547 a 1549, viz. Výše str. 134 č. 63

30. Slibův a rukojemství na jiná panství aby žádný nečinil, aby skrz to pán aneb ouředník zaměstnání neměl. Pakli by se kdo toho dopustil, z toho aby se sám vyvazoval a k tomu skutečně trestán býti má.

31. Do cizích mlejnu aby žádný nevozil, než do panského Nelahozevského mlejnu, neb o tom od pána a ouředníka mlynáři poručení mají, aby lidem spravedlivě dělali: a pakli by se komu co od nich ublížilo, a že by nespravedlivě zase ze mlejnu vydávali, ten každý oznámiti může pánu aneb ouředníku, má to jemu k nápravě slušně přivedeno býti, takže se v ničem žádného skrácení státi nemá. Pakli by se toho kdo dopustil a jinde do cizích mlejnu vozil, ten každý, kdož by v tom usvědčen byl, pokuty dvě kopy míšeňské propadnouti a k tomu ještě dvě neděle trestán býti má jiným ku příkladu.

32. Strany lovu, provozování myslivosti, když by kdy z zámku sousedům oznámeno bylo, aby na lov šli, tehdy v místo oznámené aby se všickni pospolu najíti dali, a to jedné chvíle, tak aby v tom nedostatku, pro nesjití a na druhé /s. 327/ očekávání, myslivost a lov se nemeškal a nemařil. Jestliže by kdo pak nešel aneb na místě svém hodného neposlal, ten takový strych ovsu pokutou povinen bude dáti a k tomu vězení prázen nebude za tejdén. Též psů domácích aby žádný do pole s sebou nebral, to proto, že se od nich nemálo zvěři v niveč jinam rozptyluje a rozhání; kdož by se pak toho dopustil, ten každý svého psa na zámek přivísti musí a sám osobně přední podsvrchní pazour jemu utíti přidržán bude.

33. Na smrtné posteli kdož by koli ležel a o svém statku poručení činiti chtěl, tehdy aby k tomu přivolán byl rychtář s konšely a komuž by se poroučelo; a z přátelstva neb vlastních dědicův téhož člověka žádný přítomen bejtí nemá; a tehdaž hned bez odkladu rychtář s konšely poslední vůli jeho na papír někomu pro lepší paměť zapsati dáti mají, a potomně jestliže by ho pán Bůh uchovati neráčil, takové poručení na zámek k registrům gruntovním dodáno býti má. A po smrti téhož hospodáře i jednoho každého rychtář s konšely do statku zůstalého vjíti mají, a to vše opatřiti a zamknouti, tak aby nic zmařeno nebylo, a o tom na zámek nemeškajíc pánu neb ouředníku oznámiti mají proto, aby se svrškové sepsali a sirotci dostatečně ve všem opatření byli.

To se pak vymínjuje, aby se žádnému kšaftu činiti při poslední vůli odkázání a poručení na jiné panství bez dovolení vrchnosti nedopouštělo, nebo takový kšaft v nic obrácen býti má; to proto, že mnohokrát nevole a znamenité nesnáze skrz to pocházejí a potomně i vrchnosti zaměstnání. Kšaft aneboližto poručení podle práva ve čtyrech nedělích přátelům přečten a oznámen býti má, a to práva vyjítí má.

34. Dobytky hovězího žádný bez vůle a vědomí pána aneb ouředníka mimo potřebu panskou jinam aby neprodával; kdož by se pak toho dopustil, a jinde dobytek začkolí prodával, tehdy takovou summu propadnouti má a trestání dostatečného neujde. A protož kdož by co prodati chtěl, nahoru prve řezníku oznámiti má, on s ním podle slušnosti smlouvati bude, a na zámku podle smlouvy zapláceno býti má.

35. Škod na lukách, polích a zahradách nebo štěpnicích jedni druhým aby nečinili, a zvláště pak na osetí pasením od dobytka anebo žetím, i všelijakým vymyšleným způsobem. Kdož by se pak toho dopustil a v tom postižen byl, ten každý aby tomu, komuž by škodu učinil, podle obvedení od ouřadu a uznání jich práv byl, a k tomu přísně trestán býti má k výstraze každému.

36. Podruhův do vsi aby každý bez vůle a vědění pána aneb ouředníka, též také rychtáře a konšelů [k sobě nepřijímal, a kdož by tak se nezachoval*], ten pokuty dva strychy ovsa povinen dáti bude a trestání skrze to neujde.

Týž podruhové, kteří ve vsi jsou, ti předně všickni na díla viničná a jiná panská choditi mají. Jestliže by pak který, majíc své tu obydlí, choditi ani sousedům z peněz dělati nechtěl, a jinde na grunty odcházal, toho každého rychtář s konšely vzíti má a na zámek postavit; nebo pán takových na gruntech svých trpěti nechce, nýbrž ze vsi aby se vystěhovali a gruntů panských prázdni byli; to pod nemilostivým trestáním.

A poněvadž pak tato dobrá a chvalitebná předložení zřízena jsou z poručení milostivého Jmti pána, JMt pán ke všem té naděje bejti ráčí, že se v tom ve všem tak a nejináč jakožto věrní poddaní poslušně zachovají; a když tak učiní, JMt pán ráčí jim to svou milostí spomínati a v věcech slušných milostově nahrazovati. Kdož by se pak tak nezachoval, jakž tito artikulové vypovídají, ten každý jakožto neposlušný a přestupník toho chvalitebného řádu má skutečně trestán býti, takže se jím jeden každý káti má, ku příkladu jiným. Protož jednomu každému jsouc o tom oznámeno, můž se v tom věděti jak zachovati.

Stalo se na zámku Nelahozeveském, v pondělí po novém létě, léta Božího tisícího pětistého osmdesátého osmého [4. ledna 1588]. A tak vzdán soud.

EDICE:

Kalousek, Josef: Řády selské a instrukce hospodářské. In: Archiv český 22. Praha 1905, s. 298-330.

* Slova „k sobě ... nezachoval“ nejsou v rukopise, než jen v otisku, snad Palackým doplněna z domyslu.